Многоезичието в София

Доклад по проект „Многоезичието в градските общности – интеграция и различие за Европа” (LUCIDE)

Александър Политов, Деница Лозанова

Автори: Александър Политов и Деница Лозанова

Асоциация за развитие на София

© Проект LUCIDE 2014

Всички снимки © Асоциация за развитие на София, освен ако не е указано нещо друго.

Дизайн: LSE Design Unit

Този доклад може да бъде използван или цитиран с нетърговска цел, при условие че са отбелязани както ролята на консорциума по проект LUCIDE, така и финансирането по Програма „Учене през целия живот” на Европейската комисия.

Този проект е финансиран с подкрепата на Европейската комисия. Настоящата публикация отразява единствено възгледите на нейните автори и Комисията не носи отговорност за съдържанието и начина, по който ще бъде използвана.

Съдържание

Резюме 2

1. Въведение 3

2. Кратка история на езиковото многообразие в града 5

3. Съвременни перспективи 6

4. Многоезичието в София 7

4.1. Мултилингвизъм и плурилингвизъм в сферата на образованието 10

4.2. Мултилингвизъм и плурилингвизъм в публичната сфера 11

4.3. Мултилингвизъм и плурилингвизъм в икономическата сфера 13

4.4. Мултилингвизъм и плурилингвизъм в частната сфера 14

4.5. Мултилингвизъм и плурилингвизъм в градските пространства 17

5. Анализ на ключови теми/дискусия 18

6. Заключение 20

Цитирана литература 21

Приложения 22

Резюме

Целта на този доклад е да обобщи резултатите от изследване на многоезичието, проведено в град София по проект „Многоезичието в градските общности – интеграция и различие за Европа” (LUCIDE). Изследването има за цел да събере данни за мултилингвизма/плурилингвизма в града в пет сфери: образование, публична сфера, икономически живот, частна сфера и градско пространство. Един от главните въпроси, които възникнаха от проучването, е как жителите се отнасят към многоезичието в града. Като цяло те харесват идеята за многоезичен град, но не могат да я отнесат към София, поради сравненията с космополитни градове като Ню Йорк или Лондон. За повечето от респондентите езиковото многообразие основно включва чуждите езици, знанието на които се счита за предимство. Много малко от тях включват в обхвата на многоезичието малцинствените езици и езиците на имигрантите и почти никой не включва езиците на хората с увреждания. Този аспект на многоезичието е много чувствителен. Друг чувствителен въпрос е ефектът на многоезичието върху българския език, тъй като е изразена загриженост, че многоезичието редуцира компетентността по родния език и променя езиковата система и структура. На местно нива има силни актьори в полето на многоезичието, но слаби и недоразвити политики. Местните власти имат автономия да провеждат езикови политики в някои сфери като публичните услуги, предлагани на повече от един език; уличните и други знаци; събития и дейности главно в културната сфера, които предлагат възможности за различно използване на езиците. Прерогативите на местните власти в сферата на образованието са ограничени, тъй като това е национална сфера, но все пак има възможности, които могат да се използват, дори въз основа на пилотни проекти като извънучебни дейности – съревнования, панаири,фестивали, изложби, като по-този начин се повиши информираността за езиковото многообразие.

1. Въведение

Многоезичието в града като място, където се срещат и си взаимодействат различни култури и езици е актуален въпрос, особено в светлината на стратегията и ангажираността на ЕС за насърчаване на езиковото многообразие и изучаването на езици в рамките на Съюза.

Конституцията на Република България (чл. 3) постановява, че българският е официалният език в страната. Тя обаче гарантира правото на гражданите от различни етнически групи да изучават и ползват своите езици (чл. 36). Чл. 54 им дава правото да развиват своята собствена култура, в съответствие с етническата им принадлежност, което се признава и гарантира от закона.

През последните години имаше опити да се приеме Закон за българския език, но никой от тях не беше успешен. През май 2012 г. бяха обсъждани две различни версии за нов Закон за българския език, но не успяха да влязат в пленарната зала на парламента. Тяхната основна цел е да се подобри езиковата култура и грамотността в българското общество. По време на дебатите беше отбелязано, че езиковите въпроси са разглеждани и третирани в около 100 други части от законодателството и Конституцията на страната, което прави тези нови законопроекти излишни. Съществува обаче закон, който регулира изучаването на чужди езици. В България са признати четири малцинствени езика – турски, ромски, арменски и иврит[1] (последните два езика се говорят от много ограничен брой хора). Представителите на тези малцинства имат право да изучават собствените си майчини езици.

България е страна по Рамковата конвенция за защита на националните малцинства от 7 май 1999 г. България, обаче, не е подписала и ратифицирала Европейската харта за регионалните или малцинствени езици.[2]

Демографските характеристики на София дават достоверна картина на езиците, които се говорят, и на състоянието на многоезичието в града. Според последното национално преброяване, проведено през 2011 г., броят на населението на град София е 1 291 591 души, или 17.5% от общия брой на населението в страната (7 364 570 към 1 февруари 2011 г.). В периода между двете преброявания (2001 – 2011 г.) населението на София се е увеличило с 10.3% или 120 749 души. В национален план 5 659 024 души или 85.2% говорят български като майчин език, 605 802 (9.1%) говорят турски, а 281 217 (4.2%) говорят ромски. София е привлекателен град за вътрешна миграция; 32.1% от хората, които са променили своето местожителство, са се заселили в столицата. Според структурата на населението (към 1 февруари 2011 г.), 96.4% от жителите на София са от български етнически произход (което означава, че говорят български като майчин език), а останалата част принадлежи към ромски, турски и други етнически групи.

Въз основа на тази статистика, можем да изкажем хипотезата, че от гледна точка на говоренето на първи или майчин език, София е преобладаващо моноезичен, български говорещ град, докато много от неговите граждани са билингвистични или плурилингвистични (което означава, че те говорят един или повече чужди езици).

1 Трябва да се отбележи, че почти цялото еврейско население от около 50 000 души е било спасено по време на Втората световна война. След 1948 г. повечето граждани от еврейски произход напускат България и се заселват в новосъздадената държава Израел, а много малък брой остават в България.

2 За по-подробна информация, отнасяща се до България, вж. Guus Extra and Kutlay Yagmur (eds.), *Language Rich Europe: Trends in Policies and Practices for Multilingualism in Europe* (Cambridge University Press on behalf of the British Council, 2012), pp. 97-103.

ИЗЛОЖБА
ГРАДЪТ И СГРАДИТЕ
ИЗЛОЖБА
ГРАДЪТ И СГРАДИТЕ
THE CITY and THE BUILDINGS
EXHIBITION
EUROMARKET
МРРБ
FERROSTEEL
SIEMENS
KNAUF
ETEM

2. Кратка история на езиковото многообразие в града

Първите селища на територията, върху която е разпрострян град София, датират до пет хиляди години преди новата ера, което го прави един от най-старите градове в Европа. Той е бил наричан с няколко имена през различни исторически епохи и е бил кръстопът на различни култури и езици. Останките от старите градове все още могат да се видят днес. София е столицата на България и е икономическият, политически, административен, културен и образователен център на страната, с приблизително 20 университета и академични центрове. Броят на населението му се увеличава бързо; днес то е над 1 200 000 души. София през вековете е интегрирала различни езикови общности, а днес също приютява нови имигранти. Това прави София един мултикултурен град с увеличаващо се езиково многообразие. По отношение на имиграцията, България е била транзитна точка в миналото, но в последно време се превръща в крайна дестинация за нови имигранти, като най-привлекателният център е София. Това повдига въпроса за интеграцията, статута на имигрантските езици, езиковата политика и многоезичието в София.

София има древна история и географско местоположение на кръстопътя, на който се пресичат двете оси Изток-Запад и Север-Юг. През вековете градът е бил средище на различни хора от различни етноси, говорещи различни езици. Етническият състав се е променял във времето, но многоезичието е било реалност през голяма част от историята на града. Потребността от толерантност и зачитане на многообразието датира в миналото до Едикта за толерантност (който предшества с две години Миланският едикт от 313 г. на император Константин), отнасящ се до спирането на преследването на християните в Римската империя. Той е издаден в София, тогава Сердика, от родения в околността римски император Галерий. Това зачитане на многообразието може да бъде илюстрирано и днес от факта, че храмовете на основните религии в центъра на София са в такава близост, каквато е рядкост за европейския културен пейзаж.

През средните векове България е имала три главни културни и литературни центрове – Преслав, Охрид и Велико Търново. Под османско владичество (края на 14 – края на 19 в.), България е била едно многоезично общество, което означава, че на тази географска територия няколко различни езика са били използвани от различни етнически общности. По време на Възраждането много интелектуалци и търговци са били плурилингвистични, което означава, че са владеели по няколко езика, като същевременно са съхранявали българския език и са противодействали на главно турските и гръцките езикови влияния. Турският – езикът на завоевателите – е бил официалният език в България по време на периода на Възраждането. Гръцкият се е използвал широко в църковните дела и проповеди, което е създавало недоволство сред българското население, и което кулминира в движението за независима българска църква, като една от неговите цели е установяването на българския език като език за богослужение, проповеди и други църковни обреди. Това е било съпътствано от засилено изучаване на българския език в училищата на българските общности в Отоманската империя. Тази тенденция на фокусиране върху майчиния език, като знак за етническа принадлежност и национално съзнание, е била съпътствана от въвеждане изучаването на други езици в училищната система на българските общности.

3. Съвременни перспективи

Градовете, като естествени центрове на икономическа активност, привличат разнородно население от хора, които допринасят за многоезичната мозайка и които, живеейки един до друг, научават езиците си за насърчаване на търговията, комуникацията, взаимодействието. Град София като един от важните търговски центрове не е бил изключение от тази ситуация.

След освобождението на България разнообразният етнически състав на населението се променя и заедно с него също се променя и териториалното разпределение на езиците. След като турците и други националности напускат България и София е определена за столица, етнически българи от цялата страна, а също и от територии, населени с българи, но останали извън границите на новосъздадената държава, започват да се заселват в града. Този приток на български бежанци, много от които се заселват в София, както и вътрешната миграция от страната към столицата, променят езиковия пейзаж, така че днес с голяма сигурност можем да приемем като факт, че София е преобладаващо моноезичен (едноезичен) град.

София през вековете е интегрирала различни общности като евреи и арменци, а също и приема нови имигранти (например хора, които са се заселили през 70-те и 80-те години на миналия век от Арабски и Латиноамерикански страни, които са добре интегрирани в обществото).

От гледна точка на езиците, днешна София е предимно монолингвистичен град. Много от нейните жители обаче са би- или плурилингвистични, особено младите поколения, а изучаването на чужди езици е високо ценено, насърчавано и широко застъпено в учебните програми на училищата, както и на извънкласните езикови центрове, където се преподават чужди езици.[3]

3 Повече за многоезичието в образователната сфера вж. в секция 4.1, вторични данни.

4. Многоезичието в София (събиране на първични и вторични данни; резултати от изследванията)

Тази секция очертава дейностите на мрежата от партньори по проект LUCIDE през 2012 г. Мрежата LUCIDE (*Многоезичието в градските общности: интеграция и различие за Европа*) е съставена от университетски и граждански партньори от 13 европейски града,[4] с участието на изследователски екипи от Отава и Мелбърн. Целите на нашата мрежа са да опише как се случва комуникацията в многоезичните градове и да разработи идеи за това, как да бъдат управлявани многоезичните граждански общности. Поради това, в изследователските дейности по проекта ние се интересуваме от сложността на истинския живот, пред която са изправени отделните хора в различните сфери и аспекти на градския живот. Петте общи теми, които сме си поставили за задача да проучим, са:

1. *Добри практики в предоставянето на възможности за езиково обучение за имигранти:* Как имигрантите научават езика на страната-домакин и как са подпомагани да съхранят своите собствени езици? Какво се случва в училищата, а също и в сферата на образованието за възрастни?

2. *Социално включване*: Как градовете подкрепят социалното включване чрез подкрепа за езиците в сферите на социалните услуги, здравеопазването и т.н., и какъв вид обучение е желателно в тези сфери? Какво се случва с писмения и устния превод?

3. *Съседни езици*: Как градовете осигуряват комуникация и културен обмен със „съседните езици"? Какво разбираме под съседни езици в контекста на града?

4. *Междукултурен диалог*: Как градовете насърчават междукултурния диалог и разбиране чрез честване на общностните култури в общи пространства? Каква е културата на един многоезичен град?

5. *Нови модели на миграция*: Изправени ли са пред специфични предизвикателства градовете в страни, които традиционно са били страни на емиграция, а сега в тях идват много имигранти? Как отговарят те на тази променена перспектива и какво е влиянието върху гражданското общество?

При дефинирането на това, какво разбираме под 'многоезичие' – 'мултилингвизъм' и 'плурилингвизъм' - използваме разграничението, направено в Съвета на Европа. Термините 'мултилингвизъм' и 'плурилингвизъм' се използват, за да се направи отликата между общественото и индивидуалното многоезичие. Мултилингвизмът се отнася до съвместното съществуване на много езици в града. Плурилингвизмът се отнася до репертоара от езици, с който разполага отделният човек, или „способността на индивидите да използват повече от един език в социалната комуникация, независимо от степента на владеене на тези езици".[5]

Нашият подход към изследването на мултилингвизма и плурилингвизма в участващите в проекта градове разглежда езика в неговите комуникативни процеси и практика, а не от една по-статична перспектива (напр., преброяване на хора/езици). Тези комуникативни процеси и практики могат да бъдат разбрани в рамките на една типология за използването на езика:

- Символична/представителна употреба на езика (отдолу-нагоре, реалности на ежедневието – как да използваме езика, за да изпращаме послания)
- Транзакционна/комуникативна (напр., прагматична употреба/неофициално приемане на мултилингвизма/плурилингвизма от властите по места, за комуникативна ефективност)
- Авторитетна/директивна (официална, еднопосочна, клони към монолингвизъм).

Нашата мрежа се занимава със събиране на вторични и първични данни. Тези два етапа на събиране на данни са проектирани така, че да бъдат включени в разработването на съдържанието от нашата партньорска мрежа: наред с другото - на нейните семинари, работилници и доклади от градовете. Представяме тези две фази на нашите изследователски дейности по-долу.

4 Лондон, Осиек, Атина, София, Дъблин, Мадрид, Хамбург, Утрехт, Рим, Лимасол, Страсбург, Осло, Варна

5 Jean-Claude Beacco, *From linguistic diversity to plurilingual education* (Strasbourg: Council of Europe - Language Policy Division, 2007), p. 19. Retrieved 24 January 2013. **http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Beacco_EN.pdf**.

Партньорите по проект LUCIDE проведоха мета-проучвания на актуални вторични данни в сферата на мултилингвизма/плурилинвизма в градовете от партньорската мрежа. Целта на тази фаза от нашето изследване е да подпомогне създаването на множество актуални разкази за мултилингвистичните/плурилингвистичните реалности на градовете от нашата мрежа, като се позовава на данни, свързани с многоезичните практики, процеси и продукти в местния контекст, както и да разработи оригинални изследователски въпроси за следващата фаза на първични изследвания. В допълнение към по-традиционните академични и политически документи по въпросите на многоезичието, ние се интересуваме и от примери на многоезичие. Те варират във всяка сфера. При проучването на вече съществуващи данни следваме широк, а не тесен подход при вземането на решение, какво може да се включи в първата фаза на нашето изследване. В тази фаза на изследователските ни дейности, ние се фокусираме върху най-актуалните данни, публикувани през 2010 г. и след това, или възможно най-актуалните, за да гарантираме, че сме създали съвременни и свежи разкази за езиците във всеки град, както и да подпомогнем формулирането на валидни изследователски въпроси за етапа на събиране на първичните данни.

Пет ключови области са очертани, за да се постигне цялостно и систематично проучване на начина, по който срещаме, използваме и изучаваме езиците в живота на града. Тези области включват: публичната сфера, икономическия живот, частния живот и градските пространства, или градския „пейзаж". Решено беше да се разгледа също образованието като индивидуална сфера, имайки предвид фокуса на нашата мрежа върху изучаването на чужди езици, макар и то често да попада в обществения фокус като цяло.

Във втората фаза на нашето изследване ние анкетирахме граждани за реалностите на мултилингвизма/плурилингвизма в техния град, за езиковата политика/практика, видимост, възможности за действие и предизвикателства. Считаме, че качествените изследвания са най-подходящият модел, като се има предвид разнообразието на изследователската територия, както и значението на събирането на информация от ключови заинтересовани страни. За тези цел създадохме въпросник за интервюиране на различни заинтересовани страни, който да даде основа на събирането на първични данни във всеки партньорски град. Тази фаза включва целенасочено анкетиране на подбрани лица в различните сфери. Интервютата са проведени по различни начини: лице в лице, по телефон/скайп и по имейл. В случай на провеждане на интервютата 'лице в лице' и по телефона, те са звуково записани и транскрибирани, където е възможно.

Интервютата в София

Целта на изследването е да събере първични и вторични данни за мултилингвизма/плурилингвизма в София в петте споменати сфери: образование, публична сфера, икономически живот, частна сфера и градско пространство. В хода на събирането на данни бяха проведени 25 полуструктурирани персонални интервюта, следвайки основната методология и въпроси, очертани в Ръководството за събиране на първични данни, изготвено по проекта. Интервютата бяха проведени в периода 5–21 ноември 2012 г.

Повечето от интервютата бяха звуково записани на дигитални устройства и след това транскрибирани на български език. Екипът на APC, който организира изследването, беше на мнение, че предложените въпроси са твърде професионални и доста неразбираеми за неспециалиста. Поради това, те трябваше да бъдат прекроени и адаптирани, за да станат по-разбираеми за хора, които не са експерти в областта на лингвистиката и социолингвистиката.

Ние също така счетохме, че общ брой от 10 интервюта в пет сфери не е представителна извадка в две отношения. Първо, можехме да се опитаме да проведем интервюта с хора, които имат познания по въпроса, като по този начин се изкриви извадката. Второ, ако бяхме интервюирали хора, които не са експерти по многоезичието, това също би изкривило извадката, тъй като повечето от въпросите са твърде специализирани за непрофесионалиста. Друг проблем е, че въпросите са твърде общи, в смисъл, че не отразяват спецификите на петте сфери и по този начин извличат общи отговори. Изглежда, че те е трябвало да бъдат изработени по различен начин за различните сфери, за да се разбере повече за всяка конкретна област.

За да направим извадката по-представителна, ние 1) адаптирахме въпросите (вж. Приложение 1) и 2) увеличихме броя на интервюираните на 25, за да обхванем повече гледни точки по темата. Поради това, какъвто обикновено е случаят с качествените изследвания, някои дисбаланси могат да бъдат налице. Поради това, ние се въздържаме от извършване на валидни и общи заключения за многоезичието в София въз основа само на тези интервюта; по скоро разглеждаме тези интервюта като личните мнения на анкетираните граждани на София, без обобщения за града като цяло.

Интервюиращите бяха студенти от магистърска програма „Европейски проекти” в СУ „Св. Климент Охридски”, които бяха на стаж към Асоциация за развитие на София през есенния семестър. Те преминаха през основен инструктаж за това, как да провеждат интервютата. Също така бяха помолени да се интервюират един друг, за да можем да тестваме доколко въпросите са разбираеми за хора, които не са лингвисти. Обратната връзка от тях също помогна значително при адаптирането на въпросите.

Следва да се подчертае отново, че 25-те интервюта не представляват представителна извадка, и поради това единствено на тази база не могат да се правят обобщения за град София. Интервютата представят единствено мненията на хора от града. (Вж. някои цитати от интервютата в приложение 2.)

Според профилите им (основни въпроси 1-6), респондентите са лица от петте предложени сфери. В количествено отношение те могат да бъдат разделени, както следва:

Общ брой интервюта: 25

Профил на респондентите

Според декларирания етнически произход, повечето от анкетираните са: българи (21), турчин (1), ром (1), българо-арабин (1), и атеист (1).

Трима души са декларирали, че са едноезични, 9 са двуезични и 13 са многоезични. Двама от едноезичните респонденти работят в общински или държавни институции: липсата на езикови умения в публичната администрация е проблем, особено сред по-възрастните поколения държавни служители/администратори.

Някои анкетирани не са наясно със смисъла и значението на многоезичието; те казват, че са едноезични, а в същото време декларират, че използват активно един или повече чужди езици в личния и професионалния си живот.

Всички интервюирани говорят в личния си живот български, заедно с други езици като английски (20), френски (4), испански (2), немски (1), руски (1), сръбски (1), турски (1), балкански езици (1) и арабски (1). Много от респондентите говорят два или повече езика.

Цифрите за професионалната сфера показват, че всички анкетирани използват български на работа, следван от, повече или по-малко редовно, английски (24), френски (4), испански (2), немски (4), сръбски (1), турски (1), балкански езици (1), италиански (1) и арабски (1). Много респонденти говорят комбинация от два или повече езика.

Двадесет човека заявяват, че се интересуват, или че по-скоро се интересуват от изучаването на езици. Един има такъв интерес, но не е добър в изучаването на езици, двама не се интересуват, или по-скоро не се интересуват от изучаването на езици, а двама нямат интерес от изучаването на езици, но се е налагало да го правят, защото „това е наложително в глобализиращия се свят”.

По отношение на най-значимото преживяване при изучаването на езици, отговорите са доста различни. Сред тях можем да отбележим: 1) запознаване с различни култури, нации/общуване с хора, вкл. и такива, за които даден език е роден (8 човека); 2) без отговор (2), 3) за да могат да разбират, да намират сами посоките и да използват езика в реални ситуации, 4) изучаване на езици като китайски или латински, 5) четене на литература и научаване на нови неща, 6) свободата да изразиш себе си на език, различен от твоя собствен, и т.н.

Професиите на анкетираните лица са изброени в анализа на съответните сфери по-долу.

4.1 Мултилингвизъм и плурилингвизъм в сферата на образованието

4.1.1. Първични данни

Четирима от респондентите са от сферата на образованието: студент по тюркски езици, студент по балканистика, външен експерт по проекти към Министерството на образованието и Софийския университет, учител в детска градина.

За повечето респонденти в тази сфера многоезичен град означава голям град, мегаполис като Ню Йорк или Берлин, където живеят хора с различен етнически и национален произход, вкл. и имигранти. Това се определя от размера и динамиката на града, както и от наличието на много автономни или интегрирани култури.

Що се отнася до многоезичието в София, мненията се различават: някои считат София за многоезичиен град, поради присъствието на много чужденци, чуждестранни студенти и гости; други смятат, че тя не може да се нарече многоезичен град. Анкетираните са на мнение, че многоезичието не е чувствителна тема в София, но използването на различни езици трябва да бъде насърчавано още повече. Най-видимите езици в града са български и английски (като *лингва франка*), но е необходимо да има повече обозначения на английски, особено що се отнася до уличните табели и имената на институциите. Допълнителен тласък на английския може да бъде от полза за София като туристическа дестинация. Респондентите в тази сфера са до голяма степен незапознати с политиките на Столична община по въпросите на многоезичието, или считат, че такива политики не съществуват и че има още много да се прави в това отношение.

Според някои от анкетираните, езиковите бариери се преодоляват по-лесно, когато става дума за писмена комуникация, защото нещата могат да се обмислят, преди да бъдат написани на хартия. Устната комуникация като пряко изразяване е по-трудна. Някои от интервюираните, които не говорят даден език много добре, са на мнение, че устната комуникация е по-лесна, защото не се държи толкова сметка за граматическите грешки и разбирането е сравнително по-лесно. Използват се всички средства за справяне с бариерите, вкл. превод от приятел, превод от професионален преводач, онлайн превод и онлайн речници, според случая.

Според интервюираните, чужденците/туристите изпитват трудности поради липсата на улични табели на английски език. Всички табели на улиците в София са на български, с малки изключения. Така, едно нещо, което се нуждае от подобрение е уличните табели да бъдат написани не само на български, но и на английски. Необходими са и повече карти на града не само на английски, но също на немски, испански, френски и пр. Невладеенето на английски език сред хората, работещи в различни институции и администрации, полиция, или в сферата на услугите и т.н., е пречка за чужденците, които се нуждаят от публични услуги, или просто питат за посоки. В този случай английският е задължителен. Чуждестранните студенти често са придружавани от свои български колеги, за да могат да се разбират с университетската администрация.

4.1.2. Вторични данни

Изучаването на чужди езици започва още в детската градина и е част от учебната програма за началното и средно образование. Съществуват и специализирани гимназии за изучаване на чужди езици. Освен традиционните английски, френски, немски и испански езикови училища има и училища, в които се преподава китайски, японски, арабски и пр. Частните училища също наблягат на чуждестранното езиково обучение. В София има Американски колеж, в който обучението е на английски език. Италиански език се изучава интензивно в италианския лицей. Езиковите училища са популярни в София и България. Различни културни представителства на чужди страни като Британски съвет, Сервантес, или Гьоте институт организират курсове по съответния език. (Вж. таблицата в Приложение 3 за някои данни, свързани с изучаването на чужди езици в специализираните езикови училища.)

От гледна точка на последните изследвания в областта на многоезичието, можем да посочим две проучвания, които подпомагат разбирането за състоянието на нещата в тази сфера.

В периода 2009-2011 г. е проведено проучване сред 600 студенти-първокурсници от Софийския университет. То включва както писмени въпросници, попълнени от представителна извадка студенти, които не са езикови специалисти (право, европеистика и др.), така и дълбочинни интервюта с подбрани студенти, за да се създаде едно по-прецизно разбиране за техните мотивации и нагласи. Изследването

събра надеждни данни в две насоки: избор на език (вкл. и заявени нива на компетентност) на изходно ниво от средното образование и преобладаващите нагласи, отнасящи се до избора на езици. Мненията на тази специфична група студенти са тествани спрямо една по-голяма извадка на студенти от други български университети и други страни в рамките на KA2 проект. Българската образователна система осигурява преподаване на два чужди езика, като следва европейската цел за езиков репертоар от майчин език плюс още два езика. Официално могат да бъдат избрани 6 езика. Въпреки това, по-голямата част от студентите първокурсници отбелязват езикови репертоари, включващи английски език. Данните, свързани с отбелязаните три, четири и пет езикови репертоара, са също анализирани, за да се идентифицират някои тенденции в езиковите нагласи към формирането на многоезичен репертоар и взаимодействието между езиците в хода на тяхното изучаване, придобитото ниво на езиците, преподавани във и извън училище, в съответствие с нивата на CEFR, базирани на самооценката на учениците. Един неочакван резултат от изследването е вникването в мотивациите на студентите за изучаване на езици, варирайки от крайно инструменталистки до личностно интеграционен подход. В това отношение се наблюдава и вариация между езиците.[6]

В рамките на магистърска програма „Лингвистика и дидактика" на Нов български университет са проведени от студенти-магистри изследвания върху многоезичните репертоари на учащите езици. Тези студенти-магистри са завършил предимно лингвистика/философия и работят като учители по езици в училища (начални, средни, професионални), в университети, езикови училища и пр. Задачата на изследването е приложена като метод за подобряване на компетенциите на езиковите учители. Включва следните стъпки: идентифициране на проблемна област, която се нуждае от осмисляне и подобрение, изучаване на проблематиката, планиране на малки по мащаб изследвания, събиране на данни и анализ. Основната тема на изследването е проучване на многоезичните репертоари на учащите като се използват методи за самооценка срещу методи за оценка. Главна стъпка в това изследване е очертаването на индивидуалните многоезични репертоари на учащите и разглеждането на взаимодействията на езиците. Резултатът на практика е поредица от малки по мащаб проучвания на езиковите компетенции и по-специално на многоезичните репертоари на различни типове и категории учащи.

4.2. Мултилингвизъм и плурилингвизъм в публичната сфера

4.2.1. Първични данни

Осем респонденти са от публичната сфера, както следва: главен експерт в публичната администрация на Министерството на образованието; стажант в Министерство на културата; уеб редактор в телевизионен канал; експерт в Столична община; администратор в обществена агенция; ПР към Националната асоциация на общините в Република България; асистент в информационния център на ЕС; следовател/полицай в МВР.

Анкетираните от тази сфера считат, че многоезичният град е град, в който големи сегменти от неговите жители говорят различни езици, голям град с повече от два езика. Един респондент твърди, че даден град е многоезичен ако 1/3 от неговото население говори различен език, така че от тази гледна точка София не е многоезичен град. Отново, обаче, респондентите са разделени по въпроса дали София е или не е многоезичен град. Един от анкетираните отбелязва, че София прави първите си стъпки към многоезичието. Според друг анкетиран, многоезичието в София се свежда до използването на български, английски, руски и турски. Друг от интервюираните отбелязва, че София е *монолингвистичен град с много плурилингвистични жители*. Като многоезични могат да се считат градове като Лондон и Ню Йорк.

Респондентите в проучването са разделени по въпроса дали многоезичието е чувствителна тема в София. Повечето от тях са на мнение, че не е. В определени ситуации, обаче, може да се появи етническо напрежение, особено на работното място, където междуличностни конфликти могат да бъдат породени поради липсата на добро владеене на основния език (или на други езици, които са съществени за различни видове работа). България не е дву- или многоезична страна (в смисъла на два или повече майчини езика, или два или повече езика, които имат еднакъв официален статут), а владеенето на български е от съществено значение на работното място. Един от анкетираните счита темата за чувствителна поради самото й съществуване, но като цяло тя не е отразена като чувствителна в публичното пространство.

6 Stoicheva et al., *Language Policies: Bulgaria-Europe* (Sofia: Sofia University Press, 2011).

Най-видим език е българският, като език на огромната част на жителите на града. Английският заема второ място, особено в медиите и рекламата, но това прави лошо впечатление на някои хора, защото показва неуважение към родния език. Голяма част от литературата на чужди езици е на английски, а често се налага човек да води собствената си кореспонденция на английски. В някакъв смисъл и турският е видим, не толкова много в София обаче, с изключение на новините на турски по националната телевизия и около джамията по време на петъчните молитви. Владеенето на английски език в публичните институции не е достигнало необходимото ниво, за да се използва като работен език от голям брой администратори и държавни служители. Компютърните/интернет езиците са видими.

В по-голяма или по-малка степен мненията за стимулирането на използването или видимостта на даден език се припокриват. Това са основно литературният български език, чието правилно използване в ежедневната реч е силно разклатено, и английският като най-често използваният световен език.

Повечето анкетирани не са запознати с конкретните общински политики по отношение на многоезичието. Уличните табели на английски език, в допълнение към българския, са една област, която следва да бъде подобрена. Същото важи и за кратки текстове на английски език на исторически обекти в града. Публичните институции трябва да поддържат двуезични сайтове (на български и английски), а където е необходимо – и на други езици. В съда, по правило, се осигурява превод за хора, които не говорят български. Общинският туристически информационен център в София осигурява многоезична информация за туристите на различни туристически дестинации в града. Неговите служители владеят чужди езици и могат адекватно да предоставят информация за услуги, маршрути и направления. Необходими са обаче повече такива центрове из града.

Повечето респонденти преодоляват езиковите бариери по-лесно, когато става дума за писмена комуникация. Използват се също и различни технологии като речници, разговорници, Гугъл преводач и онлайн речници.

Чуждестранните туристи и чуждестранните инвеститори най-често срещат трудности, когато питат за посоки и не са в състояние да се разберат, защото не всички българи говорят чужди езици. Чуждестранни студенти (които учат на български, който е езикът на преподаване) често не са в състояние да попълнят документите си на български, което означава, че нещо не е наред с тяхното владеене на езика (което е необходимо, за да завършат образованието си). Това отразява качеството на преподаване, но и качеството на учене.

Правилното използване на книжовния български език следва да бъде насърчавано в училищата, институциите и медиите, като се предпочита използването на български думи, а не на заемки от други езици, предимно английски. Двама от анкетираните казват, че ромският език се нуждае от подпомагане, но също и че ромите трябва да се научат правилно да говорят български, за да се постигне по-висока степен на интеграция. Един респондент казва, че турският също се нуждае от подпомагане.

4.2.2. Вторични данни

Чл. 49 от Закона за радио и телевизия, приет през 1998 г., осигурява производството на национални и регионални програми, предавания за чужбина, включително и за българите, живеещи извън страната, предавания за български граждани, чийто майчин език е различен от българския, включително и на техния собствен език, програми на малцинствени езици. Новини на турски език се излъчват по Българската национална телевизия. През 2004 г. Съюзът на глухите в България създава Национален център по жестомимичен език. Българската национална телевизия в новинарската си емисия в 16.00 часа предлага ежедневен превод на жестомимичен език.

В София се разпространяват вестници на чужди езици. Някои български вестници имат притурки на други езици,основно на английски. Общественото Българско национално радио, намиращо се в София, е пример, който си заслужава да бъде споменат, със своите предавания за слушателите в чужбина. То излъчва 60 часа дневно за Европа, Азия, Африка, Северна и Южна Америка на къси и средни вълни на български, английски, френски, немски, испански, руски, сръбски, гръцки, албански, арабски и турски – общо 11 езика. БНР също така има уеб страница на тези 11 езика, на която се качва информация от предаванията. Програмите на турски език също така са насочени и към населението от турски етнически произход в България.[7] Ежедневната информация, излъчвана по Българското национално радио за нивото на река Дунав, в продължение на години е на три езика - български, френски и руски.

7 Irina Nedeva, “Languages in the Media and in Public Spaces: a Bulgarian Case”, in *Towards a Language Rich Europe: Multilingual Essays on Language Policies and Practices* (Berlin: British Council, July 2011), p. 95.

Уебсайтът на Столична община е двуезичен – на български и английски език.

Много чуждестранни филми по различните български телевизионни канали са субтитрирани, с изключение на сапунените опери, които обикновено са дублирани.

Преводачи се осигуряват в съдилищата по време на съдебни процеси и предварителни разследвания.

Административните общински формуляри се отпечатват само на български, което ги прави трудни за ползване от чуждестранните потребители на общински услуги. Тъй като българският е официалният език в Републиката, всички общински услуги, документи и формуляри са на български език. Не се предоставят общински услуги на чужди езици.

По отношение на миграцията България е била предимно транзитна точка в миналото, но сега се е превръща в крайна дестинация за нови имигранти, като основният притегателен център е София. Имигрантите се настаняват в определени места и села около София, където те са осигурени с храна и юридически съветник, докато техният законен или незаконен статут бъде разгледан (всеки отделен случай се разглежда отделно). Столична община организира курсове по български и гражданско обучение, за да се обясни основното законодателство на новите имигранти, и в сътрудничество с Министерството на труда организира трудово/професионално обучение. Основният урок от София е, че съвместното съществуване е възможно, на базата на уважението, човешките права и достойнството. Имигрантски езици обаче са нещо като новост в София.

Много международни фестивали се провеждат в София. Политиката в областта на обществените табели и рекламата е либерална и нерестриктивна.

4.3. Мултилингвизъм и плурилингвизъм в икономическата сфера

4.3.1 Първични данни

Трима от интервюираните спадат към тази сфера: експерт в банка; рекламна агенция; частен бизнес – реклама и дизайн.

В тази сфера отново големите градове-мегаполиси са посочени като многоезични. Многоезичието е отражение на културното разнообразие в града, така че от тази гледна точка един от анкетираните смята София за многоезичен град. Друг респондент обаче не е съгласен с това и казва, че София не е многоезичен град. Като един многоезичен може да се разглежда град в Швейцария, където има три официални езика. Така че, от тази гледна точка София не е многоезичен град. Един респондент разглежда многоезичието като разликата между различните диалекти, говорени в София. Въз основа на това, интервюираният счита, че съществува напрежение между говорещите на различни диалекти, което противопоставя хората от София срещу хората от страната.

Двама от анкетираните в тази група не разглеждат многоезичието като чувствителна тема в София. Въпреки това, някои езикова общности трябва да научат български, за да се измъкнат от своите затворени общности и да насърчават интеграцията.

Българският, като езика на мнозинството от жителите на София, е най-видимият език. Английският е един от най-видимите чужди езици в града, особено в икономическия живот, където голяма част от взаимодействията с представителите на чуждия бизнес се провеждат на този език. Един от анкетираните изразява недоволство, защото доста често някои хора претенциозно вмъкват английски думи в българската си реч. Употребата на други езици е значително по-малко видима!

Езиковите бариери се преодоляват главно чрез превод и използването на езикови технологии като речници и онлайн преводи. Много чужденци, които се опитват да се ориентират из София, често са подвеждани от хора, които не говорят езици, но се опитват да показват посоките. За писмен и устен превод също се използват услугите на различни фирми и преводачески бюра.

Хората от традиционните етнически общности в София не изпитват трудности при комуникацията, тъй като почти всички говорят български, но респондентите често стават свидетели на чужденци, които срещат проблеми с езиковото общуване.

Усъвършенстването на българския книжовен език е необходимо, тъй като много хора правят грешки по отношение на граматиката и пунктуацията, а дори и на използвания речник. Английският език като *лингва франка* също се нуждае от подпомагане. Имайки предвид това, хората трябва да бъдат насърчавани, за да научат най-малко английски език, ако трябва да се създаде положителна промяна в града.

Анкетираните не са запознати в детайли с общинските политики в областта на многоезичието. Въпреки това, един добър пример за езикова политика е двуезичното обозначение на някои от основните улици и булеварди. По време на културни събития информация се предоставя на най-малко два езика - български и английски.

Създаването на повече многоезични информационни центрове в града ще бъде една добра многоезична практика. Изучаването на езици в училище трябва да бъде стимулирано, а също и студентската мобилност. Въвеждането на нови технологии за езиково обучение ще бъде доста полезно за студенти и ученици и трябва още повече да се насърчава.

4.3.2. Вторични данни

В банките и бюрата за обмяна на валута има табели на английски, а обслужване на английски език се предоставя на чужденците. Много от банковите служители говорят английски и предоставят на услуги на чужденците на този език.

Проучване за България, проведено в рамките на проект „Европейско езиково богатство" (Language Rich Europe) на Британския съвет, показва, че все още има какво да се прави по отношение на многоезичието в бизнеса. От 24-те изследвани компании, почти половината имат някаква форма на езикова стратегия. „Бизнес английският се използва в две трети от компаниите като съпътстващ българския с цел популяризиране на съответната компания в интернет. Други езици рядко се използват и езиково обучение, различно от това по бизнес английски, не се осигурява. Няколко компании работят в партньорство с образователния сектор за осигуряване на езиково обучение, а много малък брой фирми използват международни мрежи за подобряване на езиковите имения на служителите си".[8]

4.4. Мултилингвизъм и плурилингвизъм в частната сфера

4.4.1. Първични данни

Девет човека от анкетираните работят в частния сектор: офис мениджър в НПО; администратор на проекти; програмен директор в НПО; председател на НПО форум за арабска култура; председател на НПО; координатор в НПО; проектен мениджър в НПО; Атлантически клуб; Човешки ресурси в НПО.

Според интервюираните, многоезичният град е град, който има разнообразно население, насърчава използването и улеснява публичните услуги на различни езици, космополитен град – метрополис като Ню Йорк, но също така и град, в който хората могат да намерят информация на различни езици. От такава гледна точка, София не е считана за многоезичен град.

Многоезичието не се разглежда от мнозинството респонденти в тази сфера като чувствителна тема, или като причина за етническо напрежение. Езиковите въпроси не са част от причините за етническо напрежение; причините са в повечето случаи социални, икономически или политически. Един от анкетираните е на мнение, че темата не е чувствителна, с едно изключение само – турския език, който често е причина за конфликт – факт, който се нуждае от по-сериозно внимание.

Видимите езици са български и английски, последният понеже е станал признатият международен, универсален език за много хора по целия свят. Някои отбелязват, че в града също могат да се чуят ромски, сръбски, руски. По отношение на езиците, които се нуждаят от подкрепа, повечето интервюирани заявяват, че това са литературният български или английският. С доминирането на английския, според един от респондентите, всички други езици изглеждат пренебрегнати. Друг респондент обаче приветства статута на английския език като *лингва франка*, защото по този начин се улеснява комуникацията между различни народи.

Видимите езици могат да бъдат открити в медиите или в социалните медии/мрежи. Един респондент не вижда смисъл в това да се опитваме да направим някой език видим, особено такъв, който не се използва широко. Езиковото разнообразие се разглежда като факт, не като явление, поради което не е необходимо да бъде целенасочено подкрепяно.

8 Вж. Гуус Екстра и Кутлай Ягмур (ред.), *Европейско езиково богатство: тенденции в политиките и практиките за многоезичие в Европа* (Британски съвет, 2012), стр. 101.

Други смятат, че трябва да се даде повече информация за значението на многоезичието. Един от анкетираните заявява, че услугите трябва да се предоставят единствено на националния език. Друг респондент в тази група казва, че трябва да се отделя повече внимание за подпомагане на жестомимичния език за глухонемите, както и брайловото писмо за слепите хора.

Повечето от интервюираните в тази сфера в голямата си част не са запознати с политиките в областта на многоезичието на местно равнище. По отношение на езиковата политика в София може да се каже, че някои улични табели вече са двуезични.
Двуезичните улични обозначения обаче следва да бъдат допълнително подобрени и да се разшири техният обхват. Някои анкетирани отбелязват, че имената на улиците трябва да се превеждат на английски, за да се спре използването на абсурдни транслитерации като “ulica” или “car” за „улица” или „цар”.

Публичната администрация също трябва да рекрутира хора, които говорят езици, различни от английския, защото владеенето на английски невинаги е достатъчно. Хората, които работят в администрацията, трябва да също да преминават и езиковото обучение. Насърчаването на многоезичието е едно нещо, което трябва да се направи в София. Шофьорите в градския транспорт - автобуси, трамваи, тролейбуси, метро, и т.н., както и таксиметровите шофьори, обикновено не говорят езици, което е основна комуникационна спънка. Полицаите на улицата също не владеят доста добре езици.

При справяне с езиковите бариери се използва целия спектър от средства: писмен и устен превод, речници и онлайн речници, интернет преводи и пр. Писмената комуникация е по-лесна за повечето от анкетираните в сравнение с устната комуникация, но за някои от тях устната комуникация е по-лесна.

Чуждестранните туристи най-често попадат в трудни ситуации, поради липсата на взаимно разбирателство с хората, с които те си взаимодействат в града. Чуждите студенти (от Гърция и Турция) също изпитват езикови затруднения.

Туристическата информация трябва да бъде предоставяна на няколко други езици, освен на английски. Информационните центрове трябва да наемат персонал, който говори различни езици, за да бъде в състояние да помага на по-голям брой туристи.

По отношение на езиците, които говорят в частния си живот, всички анкетирани, взели участие в проучването, твърдят, че говорят български, заедно с други езици като английски (20), френски (4), испански (2), немски (1), руски (1), сръбски (1), турски (1), балкански езици (1) и арабски (1).

přešlap
amenů.
m se
sné,
jsou
ale zulíbal je básník.
Jaroslav Seifert (1901 – 1986)
Nositel Nobelovy ceny za literaturu (1984)
С шапка в ръката си
крача из улиците на Прага
и се докосвам до нейните камъни.
Те са толкова грапави,
но са обсипани от целувките на поет.
превод Вътьо Раковски
Ярослав Сайферт (1901 – 1986)
Носител на Нобелова награда за литература (1984)

4.5. Мултилингвизъм и плурилингвизъм в градските пространства

4.5.1. Първични данни

Един респондент – продавач/консултант в търговски център/мол – е от тази сфера.

Интервюираният смята, че многоезичен град е град, в който се говорят различни езици, или в който има местно население, говорещо различни езици, или поради присъствието на чужденци, туристи и пр. Многоезичните градове обикновено са големите градове. Многоезичието в София не е чувствителна тема, а тя не се подхваща също и от страна на медиите. Друг аспект на този въпрос обаче е, че младите хора трябва да учат езици, ако искат да бъдат конкурентоспособни на пазара на труда. Многоезичието не предизвиква етническо напрежение в София.

Най-видимият език в София е езикът, който е най-широко използван, и това е българският. Най-видимият чужд език е английският, като общо средство за общуване с чужденци, включително и в градското пространство на търговския център. Българският език е най-видим на улицата, на работното място, в медиите (с изключение на новините на турски по Националната телевизия).

Никой език не се нуждае от подпомагане за неговата употреба или видимост в София. Хората, които трябва да знаят езици, за да си намерят работа, се нуждаят от подпомагане. Необходимо е да има езиково обучение за безработните. Хората трябва да бъдат насърчавани да учат нов език или да усъвършенстват езика, който вече говорят. Респондентът не е запознат с политиките на града и признава, че това е първият път, в който този въпрос е бил повдигнат на неговото внимание.

Когато анкетираният трябва да се справя с езикови бариери, когато се натъкне на език, който не разбира, той използва основно езика на тялото – жестове, мимики и пр. Интервюираният заявява, че е против новините на турски език по телевизията (които се излъчват по политически причини), но същевременно изразява противоречащото мнение, че те не смущават никого. Според него, българският е езикът, който трябва да се говори в България.

4.5.2. Вторични данни

Политиката по отношение на табелите е твърде либерална и нерестриктивна. Затова в София, и като цяло в България, твърде много табели на ресторанти, хотели и т.н., написани най-вече на английски (заедно с български или вместо него), могат да бъдат видени. Констатирано е и наличието на проблем с транслитерацията на тези табели. Въпреки че правителството на Република България е приело специфични правила за транслитерация в публичното пространство преди няколко години, табелите на Столична община не следват често тези правила, което е проблем. Пример за това е улична табела, на която пише „Car Simeon” за „Цар Симеон”, вместо „Tsar” или „Czar Simeon”.

Съществува политика за използване на субтитри вместо дублиране на чуждестранни филми на български. Българските филми, обаче, които се пускат в кината, не са субтитрирани на чужд език, което прави невъзможно за един чужденец да се докосне до продуктите на българската кинематография.

Като цяло няма табели в обществения транспорт, написани на друг език освен български (едно добро изключение е метрото, където обозначенията са двуезични – на български и английски), което представлява затруднение за чужденците, които не говорят български език. В тази връзка трябва да бъдат препоръчани мерки като част от една цялостна общинска политика по въпросите на многоезичието.

5. Анализ на ключови теми/дискусия

Едно от нещата, които излизат на повърхността от това изследване е, че повечето респонденти, които са млади хора, са двуезични или многоезични (в смисъла на плурилингвизма). Това се дължи частично на преобладаващото разбиране, че владеенето на чужди езици е важно условие за изграждането на кариера, частично – на образователната система, която насърчава изучаването на езици.

Заслужава си да се отбележи, че от тримата респонденти, които работят в държавната и общинската администрация, двама твърдят, че са моноезични. Това е сериозен дефицит за хора, които работят в администрацията, особено сред по-старите генерации служители и администратори, като това важи в още по-голяма степен на местно равнище. Със смяната на поколенията, обаче, тази тенденция вероятно ще се променя в положителна посока.

Друг важен извод, който може да се направи е, че някои хора твърдят, че са едноезични, а същевременно говорят два или повече езика на работа. Ако трябва да обясним това несъответствие, една възможна причина е, че те разбират плурилингвизма по погрешен начин – вероятно като езици говорими като майчини от един човек.

Някои от респондентите изразяват неприязън от това, че има новини на турски език по Българската национална телевизия.

Респондентите като цяло не са наясно относно общинските политики в областта на многоезичието.

Подобряването на ситуацията с двуезичните знаци е много важно и ще бъде промяна в положителна посока в града. Това ще направи София по приветлив град за чужденците и ще отвори още възможности за туризъм и икономическа активност.

Тъй като въпросите на изследването не са специфични за всяка отделна сфера, отговорите на участниците в изследването от петте различни области повече или по-малко се припокриват.

Ромите са най-голямото малцинство в София, но въпреки това респондентите не припознават техния език като видим или като нуждаещ се от подпомагане. От тази гледна точка този език е силно пренебрегнат.

Един подход към многоезичието е ако погледнем града от социо-икономическа перспектива като естествена среда, която разширява ефективната функционалност на езиците и функционалния аспект на мултилингвизма.

Изследванията по отношение на многоезичните градове не винаги са измерими и затова са субективни, но от друга страна, усещането за града, начинът, по който хората го чувстват, определено е много важен за многоезичния му имидж. Въпреки това изследванията в областта на многоезичието се приемат със значителен интерес, тъй като популярността на темата се увеличава, вкл. и чрез събуждане на медийния интерес. Изследванията за София също провокират интерес и любопитство.

Темата за езиковата чувствителност и обхвата на многоезичието се интерпретират основно в смисъла на „чуждите езици", като малцинствените езици биват изключвани. Важен резултат е споменаването на пренебрегваните езици като езиците на хората с увреждания.

В бизнеса и икономиката говоренето на езици се смята за предимство. От гледна точка на бизнеса/икономиката, говоренето на езици се разглежда като предимство, но това не е достатъчно за начинаещите; необходима е комбинация от иновативен продукт, разбиране за предприемачество и желание да бъдат разбирани различните култури. В основата си това е лично усилие, което обаче може да бъде ефективно подпомагано с публична подкрепа.

Една от важните теми, която се откроиот изследването, е за това, какво мислят жителите на София за многоезичието в града. Изглежда идеята за многоезичен град им допада, но не могат да я отнесат към София, когато правят сравнения с космополитни градове като Ню Йорк или Лондон. За повечето езиковото многообразие включва основно чуждите езици, поради което се счита за ценност. Много малко от респондентите включват в обхвата на многоезичието езиците на имигрантите и почти никой – езиците на хората с увреждания. Този аспект на многоезичието е много чувствителен.

Друг чувствителен въпрос е ефектът на многоезичието върху българския език, тъй като е налице загриженост сред някои хора, че многоезичието намалява езиковата компетентност по родния език и променя езиковата система и структура.

6. Заключение

Едно от основните заключения е, че на местно ниво има силни актьори/заинтересовани страни в областта на многоезичието, но слаби и недобре разработени политики. Местните власти имат автономия да провеждат езикови политики в определени сфери като публичните услуги, които да се предоставят на повече от един език, въвеждането на многоезичие за уличните и други знаци, организиране на събития и дейности, главно в културната сфера, които дават възможност за използването на различни езици и др. Прерогативите на местните власти в сферата на образованието са ограничени, тъй като това е национална сфера, но все пак има възможности, които могат да се използват, дори въз основа на пилотни проекти като извънучебни дейности – съревнования, панаири, фестивали, изложби - като по-този начин се повиши информираността за езиковото многообразие.

Въпросите за многоезичието трябва да бъдат адресирани не само към местните власти, но също и към самите заинтересовани от многоезичието актьори/заинтересовани страни. Необходима е по-добра координация и обединение на техните усилия, които да доведат до създаването на богат културен календар от подходящи събития, създаване на база за изследвания в областта и тяхното насърчаване, прилагане на методи за езикови одити на публичните и частните органи (академични институции, библиотеки и пр.) и извършване на подобрения.

По отношение на политиките на национално ниво препоръките могат да бъдат фокусирани върху образователната система, особено върху елементите, отнасящи се до изучаването и насърчаването на малцинствените и имигрантските езици. По отношение на бизнеса и икономическото развитие трябва да се търсят политики за развитието на малките и средни предприятия, така че предприемачите да могат да използват езиците стратегически, което да им осигури определени предимства. Важно заключение е, че България се нуждае от сериозни усилия да подобри вътрешния климат на толерантност и разбиране на малцинствата (ромите в частност, но също и турците), както и определени имигрантски групи.

Сред въпросите, на които трябва да се обърне внимание, що се отнася до разработването на политики в сферата на многоезичието на местно равнище, могат да бъдат отличени: 1) какви процеси да се развиват, какви инструменти да се използват и какви индикатори да се измерват; 2) „еманципация” на градските/общинските политики от тези на национално равнище; 3) ролята на българския език в един многоезичен град; 4) съвместяване на собствения опит с европейските практики; 5) приносът на емигрантите към езика и литературата на страната и града и пр.

От социолингвистична гледна точка от особен интерес са: 1) използването на езика и многоезичието във виртуалната реалност, интернет, социалните мрежи и онлайн комуникациите; и 2) повтарящите се модели на двупосочните или многопосочните езикови влияния в един по-дълъг исторически период и сравнение със ситуацията в днешния ден.

Отварянето на град София, вкл. и в многоезичния аспект, е процес, който продължава повече от 20 години. Съществуват примери през историческите периоди на многоезични взаимодействия и обмен в градска среда. През последното десетилетие в София има целенасочени опити и спонтанни развития, които я доближават до общоприетия образ на многоезичен град: увеличен интерес към „по-малките” езици, към азиатските култури и езици, икономически и инфраструктурни развития, които дават независимост, избор, достъп (големите търговски центрове, метрото, местата за забавление) и т.н.

Цитирана литература

Guus Extra and Kutlay Yagmur (eds.), *Language Rich Europe: Trends in Policies and Practices for Multilingualism in Europe* (Cambridge University Press on behalf of the British Council, 2012), pp. 97-103.

Гуус Екстра и Кутлай Ягмур (ред.), *Европейско езиково богатство: тенденции в политиките и практиките за многоезичие в Европа* (Британски съвет, 2012), стр. 97-103.

Jean-Claude Beacco, *From linguistic diversity to plurilingual education* (Strasbourg: Council of Europe - Language Policy Division, 2007).

Stoicheva et al., *Language Policies: Bulgaria-Europe* (Sofia: Sofia University Press, 2011).

Irina Nedeva, “Languages in the Media and in Public Spaces: a Bulgarian Case”, in *Towards a Language Rich Europe: Multilingual Essays on Language Policies and Practices* (Berlin: British Council, July 2011), pp. 93-99.

Приложения

Приложение 1: адаптиран въпросник

Многоезичието в градските общности – интеграция и различие за Европа (LUCIDE)

/Адаптиран въпросник/

I. Профил на респондентите (въпросите се задават в началото на интервюто):

1) Каква е Вашата роля/позиция и каква е работата, която извършвате? За каква организация/агенция/институция работите?

2) Как бихте определили Вашата етническа група? (*може и да не се дава отговор*)

3) Считате ли себе си за едноезичен/двуезичен/многоезичен)?

4) Кои езици говорите или с кои езици си взаимодействате във (а) Вашия личен или (б) професионален/трудов живот?

5) Можете ли да кажете, че сте човек, който има интерес към изучаването на езици?

6) Ако сте изучавали други езици, какво е било най значимото преживяване за Вас от ученето на езика?

II. Основни въпроси

1) Какво според Вас е многоезичен град? Какво е многоезичието в София и какви са неговите аспекти?

2) Мислите ли, че въпросът за многоезичието е чувствителна тема в град София? (*Напр. поражда ли етническо напрежение; на дневен ред ли е въпросът за многоезичието в институциите; друго …* **Бел. за анкетьора**)

3) При изследване на многоезичието се забелязва, че някои езици са по-видими от други в града. Има ли във Вашата сфера на работа някакви особено важни и видими езици? Някакви пренебрегнати или по-малко видими езици? Къде са видими езиците? (*Напр. на работното място, на улицата, в институциите, по медиите …* **Бел. за анкетьора**)

4) Има ли някой език, който се нуждае от подпомагане за неговото използване или видимост в София?

5) Запознати ли сте с политиката на града и съгласни ли сте с начина, по който градската управа подхожда към въпроса за многоезичието? Можете ли да дадете пример за неотдавнашен подход, с който сте съгласни или не сте съгласни? (*Напр. в публичните документи; в сферата на публичните услуги; в сферата на публичните политики; по отношение интеграцията на имигрантски общности; друго …* **Бел. за анкетьора)**

6) Как се справяте с езиковите бариери, когато се сблъскате с език, който не разбирате? Какви средства използвате - писмен/устен превод от човек, или езикова технология (речници, онлайн преводи)? Кои езикови бариери преодолявате по-лесно, при писмена или при устна комуникация и с какви средства?

7) Били ли сте скоро свидетели на трудности, изпитани от даден човек или група поради липсата на езикови умения по български език в София? *(Напр. чуждестранни студенти; имигранти и имигрантски групи/общности; представители на етнически общности; туристи; други …* **Бел. за анкетьора**)

8) Ако бихте могли да промените едно нещо [по отношение на езиците] в София, какво би било то?

9) Нещо, което не сме Ви попитали и което Вие искате да допълните?

Приложение 2: цитати

Най-значимото преживяване, породено от изучаването на език

“Това е страшно обогатяващо и ме е направило човек и личност с широк кръгозор към света”.

“В процеса на изучаване съм се запознал с много хора”.

“Усещането да навлизаш в нови светове, свободата да изразяваш себе си”.

Какво е многоезичен град?

“Като чуя „многоезичен град“ и се сещам за някой град в Швейцария, където има три официални езика”.

“За мен това трябва да е град, в който се говорят няколко езика от значителен брой групи”.

“Може и да съм в заблуда, но многоезичен град ми звучи като космополитен град, а София не ми звучи като космополитен град”.

Чувствителна ли е темата за многоезичието в София?

“Не бих я определила като такава с едно изключение - турския език, който често е тема, която е повод за конфликти”.

“Като цяло искам да кажа, че съм против турските новини, защото не е това, което трябва да се направи. Според мен в България трябва да се говори български”.

Кои са видимите езици? Някой чужд език нуждае ли се от подпомагане за неговото използване или видимост в София?

“Не смятам. По-скоро българският заслужава повече видимост чрез грамотното му използване”.

“Не знам защо трябва да подпомагаме някакъв език да е видим”.

“Има нужда от политики на общината, които да стимулират активно използването и на други езици, в частност също специфичните езици на хората с увреждания”.

Езикови политики на града

“Освен с изграждането на Информационен център, миналата година започна поставянето дори по спирките на табели. Подкрепям ги, естествено”.

“Отрицателен ми е отговорът, не мисля, че изобщо има някаква политика, свързана с многоезичието”.

“Ако искаме да сме адекватна туристическа дестинация, всички табели на улици трябва да имат адекватен превод на английски, а не улица, която се казва “Цар Симеон”, отдолу да пише „Car Simeon”.

Приложение 3: таблица – изучаване на чужди езици

Брой завършили средно образование – профил „Чуждоезиков”: по област и интензивно изучаван чужд език през 2012 година

Обобщени данни за 1000 училища от очаквани 1030 училища; данните за София са отбелязани по-долу в лилав цвят.

	Общо	английски	немски	френски	испански	италиан	португалски	руски	турски	румънски	гръцки
Благоевград	**252**	132	46	74	0	0	0	0	0	0	0
Бургас	**636**	135	120	127	54	28	0	172	0	0	0
Варна	**685**	223	188	155	70	24	0	25	0	0	0
Велико Търново	**221**	119	51	26	25	0	0	0	0	0	0
Видин	**102**	102	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Враца	**153**	116	37	0	0	0	0	0	0	0	0
Габрово	**74**	50	24	0	0	0	0	0	0	0	0
Добрич	**281**	134	80	49	17	0	0	1	0	0	0
Кърджали	**286**	188	76	22	0	0	0	0	0	0	0
Кюстендил	**100**	49	26	0	25	0	0	0	0	0	0
Ловеч	**174**	48	101	25	0	0	0	0	0	0	0
Монтана	**163**	124	39	0	0	0	0	0	0	0	0
Пазарджик	**206**	53	103	50	0	0	0	0	0	0	0
Перник	**176**	79	50	47	0	0	0	0	0	0	0
Плевен	**173**	76	48	23	26	0	0	0	0	0	0
Пловдив	**753**	348	159	167	52	27	0	0	0	0	0
Разград	**101**	55	25	21	0	0	0	0	0	0	0
Русе	**320**	178	79	38	25	0	0	0	0	0	0
Силистра	**118**	55	40	0	0	0	0	23	0	0	0
Сливен	**204**	119	41	44	0	0	0	0	0	0	0
Смолян	**195**	131	64	0	0	0	0	0	0	0	0
София-град	**3,208**	1637	535	454	405	68	0	74	0	16	19
София-област	**254**	206	23	25	0	0	0	0	0	0	0
Стара Загора	**399**	134	122	74	24	0	0	45	0	0	0
Търговище	**54**	54	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Хасково	**277**	178	72	27	0	0	0	0	0	0	0
Шумен	**173**	100	48	25	0	0	0	0	0	0	0
Ямбол	**62**	62	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всичко	**9,800**	**4,885**	**2,197**	**1,473**	**723**	**147**	**0**	**340**	**0**	**16**	**19**

Източник: Министерство на образованието, науката и младежта,
www2.mon.bg/adminrd/mon/html/reports.asp?report_type=6&year=2012

LANGUAGES IN URBAN COMMUNITIES INTEGRATION AND DIVERSITY FOR EUROPE
LUCIDE